

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

УДК 340.1; 342

Білас Андрій Іванович –
здобувач кафедри загальноправових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Досліджено характеристики суб'єктів правоохоронної діяльності, з'ясовано їх сутнісні особливості. Запропоновано виокремлення видів таких суб'єктів і відповідних критеріїв класифікації. Проаналізовано статус суб'єктів правоохоронної діяльності країн Європейського Союзу, що відзначаються як внутрішньодержавною, так і наднаціональною природою.

Ключові слова: правоохоронна діяльність; суб'єкти; правосуб'єктність; правовий статус; юридична діяльність; правоохоронна система; правоохоронні органи.

З'ясування особливостей феномена правоохоронної діяльності, правоохоронних органів, виокремлення їх місця і значення в механізмі держави, іноді й за її межами, передбачають необхідність ґрунтовного аналізу суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження специфіки реалізації правоохоронних функцій спеціально уповноваженими органами й посадовими особами, а також безпосередньої природи правоохоронної діяльності.

На сучасному етапі демократичних політичних, економічних та інших реформ в Україні набувають актуальності проблеми створення ефективної правоохоронної системи, захисту прав та свобод людини і громадянина, забезпечення контрольних механізмів з боку громадськості в цій сфері. До питань правопорядку, правоохоронної діяльності звертались вітчизняні й зарубіжні науковці: О. М. Бандурка, В. В. Копейчиков, А. М. Куліш, А. М. Кучук, С. М. Лихова, М. І. Мельник, О. В. Негодченко, В. І. Осадчий, О. В. Тюріна, В. Г. Фатхутдінов та ін.

Водночас питання об'єктно-суб'єктного складу правоохоронної діяльності залишаються недостатньо дослідженими й потребують подальшої уваги сучасних учених, зокрема, і юристів-практиків.

Тому *метою* цієї статті є вивчення природи суб'єктів правоохоронної діяльності, їх класифікацій та сутнісних особливостей, а також дослідження суб'єктів правоохоронної діяльності країн Європейського Союзу, визначення перспектив запровадження відповідного позитивного досвіду в умовах української дійсності в контексті євроінтеграційних процесів та проведення реформ правоохоронних органів на сучасному етапі.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, нормативно-правових актів надав змогу дійти висновку про те, що в поглядах учених немає неоднозначності в розумінні переліку органів, які здійснюють правоохоронну діяльність. Таке становище спричиняє прогалини в науковому забезпеченні концептуальної розбудови системи правоохоронних органів, а також не надає однозначної відповіді стосовно розуміння характеру правоохоронної діяльності, яку реалізує той чи інший орган.

Загалом, серед суб'єктів правоохоронної діяльності виділяють органи правосуддя, органи прокуратури, органи служби безпеки (державної безпеки), органи внутрішніх справ, систему інших органів державної влади [1–3]. У поглядах науковців відсутня одностайність щодо належності до системи правоохоронних органів судів та контролюючо-ревізійних установ тощо.

Правоохоронні органи виконують ті внутрішні функції держави, які мають протидіяти загрозам правам і свободам людини, власності, правопорядку. О. М. Бандурка вважає, що правоохоронними органами прийнято називати установи й організації, що функціонують у суспільстві та державі, головним завданням діяльності яких є забезпечення законності, боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями [4]. Інші вчені зазначають, що правоохоронні органи утворюють, певним чином, відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, які мають свої чітко визначені завдання. Тобто критерієм виділення правоохоронних органів із системи органів держави в цьому випадку виступає коло завдань, яке й визначає сукупність державних органів, покликаних ці завдання виконувати.

В. С. Ковальський, В. Т. Маляренко й інші дослідники наголошують, що правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду

порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [5, с. 22]. На думку О. В. Тюріної, власне правоохоронна діяльність є певним різновидом правозастосовної діяльності як однієї із специфічних форм реалізації права та полягає в тому, що це одна із форм активної організаційно-владної діяльності компетентних органів, які діють від імені держави за її повноваженнями [6, с. 7–10]. Як зазначає В. Д. Басай, правоохоронна діяльність – це така переважно державна діяльність, яка здійснюється у встановленому законом порядку і на його основі уповноваженими державними органами з метою охорони і захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів права шляхом застосування правових заходів впливу [7].

Отже, більшість учених акцентують увагу на владній діяльності, яку здійснюють уповноважені державою органи на підставі закону й у встановленому ним порядку шляхом застосування правових заходів впливу.

Ширшим є трактування правоохоронної діяльності як зумовленого потребами людини особливого виду соціальної діяльності, що визначена нормами права та об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини для забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод людини та громадянина, зміцнення законності й правопорядку, і яку здійснюють лише уповноважені на те суб'єкти [8]. Тобто зазначені функції притаманні не лише державним органам, а й, можливо, громадським організаціям тощо. Проте автори існуючих праць, на жаль, чітко не виокремлюють місце людини – чи це об'єкт чи суб'єкт даного виду діяльності.

А. М. Кучук, розрізняючи поняття “правоохоронна діяльність” і “правозахисна діяльність”, зазначає, що відмінними є і їх суб'єкти. Першу переважно здійснюють на основі імперативних методів державні органи і ця діяльність є їх обов'язком, а захистом – на основі диспозитивних переважно здійснюють недержавні організації добровільно. Він узагальнює, що правоохоронна діяльність передбачає професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій [9].

В. Г. Фатхутдінов розглядає в широкому значенні діяльність суб'єктів, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини, закріплених у міжнародно-правових документах (правозахисна діяльність), й у вузькому значенні як діяльність держави чи її органів із забезпечення, охорони прав і свобод, закріплених національним законодавством (правоохоронна діяльність) [10, с. 13–14].

Важливість проблем гуманізму в правоохоронній діяльності зумовлюється тим, що це різновид суспільної діяльності, який

передбачає взаємодію людей; це категорія, що характеризує кожного суб'єкта суспільних відносин; сучасне право і побудова правової держави повністю ґрунтуються на гуманістичних цінностях. Результати аналізу природи та сутності правоохоронної діяльності свідчать про те, що при значній важливості юридичних норм, які регламентують цю діяльність, її глибинна природа та сутність як діяльності виключно суспільної значною мірою детермінована сутністю самої людини. Саме це свідчить про необхідність дослідження природи й сутності людини як об'єкта і суб'єкта правоохоронної діяльності [10]. На цій основі можливо сформулювати та визначити основні блоки природних прав і свобод людини.

Отже, у правоохоронній сфері будь-яка людина характеризується двоєдиною природою – вона користується наданими правами та здійснює активний вплив на відповідну сферу суспільних відносин.

На думку І. В. Бондаренко, до правоохоронних органів належать такі державні органи, виконання якими однієї чи кількох головних правоохоронних функцій є визначальним у їх діяльності, що, у зв'язку з цим, потребують специфічного матеріально-технічного та іншого забезпечення, до працівників яких законодавством пред'являються спеціальні вимоги і працівники яких з метою ефективного виконання своїх обов'язків, згідно із законодавством, наділяються різноманітними специфічними правами, мають відповідні пільги та зовнішні ознаки приналежності до правоохоронних органів, підлягають підвищеному правовому захисту [11].

У межах одного виду (підсистеми) правоохоронних органів домінуючим в їх побудові є організаційний критерій, який поєднується з принципом територіальності. Такі органи мають організаційно-правову самостійність, створюються в законодавчому порядку, здійснюють за допомогою специфічних методів і форм свою профільну правоохоронну діяльність від імені держави, на основі та в межах закріпленої компетенції, обсяг і характер якої залежать від її місця в системі правоохоронних органів. На відміну від інших систем державних органів, система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови (як система органів виконавчої влади), а є цілісною сукупністю, системоутворювальним чинником якої є не структурний (організаційний), а функціональний критерій – безпосередньо правоохоронна діяльність, що визначено їх спільним функціональним призначенням.

Її складові ланки – правоохоронні органи – у більшості країн Європейського Союзу виконують правоохоронні функції для досягнення спільного завдання – охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпечення правопорядку. При цьому

вони організуються та функціонують з урахуванням адміністративно-територіального поділу держави, тобто компетенція того чи іншого правоохоронного органу поширюється, відповідно, на певну територію держави.

В. М. Дубінчак, досліджуючи суб'єктів правоохоронної діяльності, виокремлює органи прокуратури, внутрішніх справ та служби безпеки, приділяє увагу їх статусу та значенню для забезпечення режиму законності й правопорядку в державі. Правоохоронний зміст діяльності того чи іншого органу держави, насамперед, визначає наявність відповідної правоохоронної функції, яка закріплена законом та реалізується відповідним уповноваженим органом держави [12].

Так, сутність і значення органів прокуратури як суб'єкта правоохоронної діяльності полягає в тому, що вони: являють собою єдину, самостійну й незалежну систему, що виконує покладені на неї функції та покликана забезпечити високий рівень законності й правопорядку в державі; мають особливий правовий статус, оскільки є невід'ємним, самостійним елементом механізму держави; системи правоохоронних органів; різновидом органів держави, що має як спільні, так і відмінні риси. Правоохоронна діяльність органів прокуратури характеризується як напрям гарантування непорушності прав, свобод і законних інтересів суб'єктів – з однієї сторони, та забезпечення відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб – з іншої.

Правоохоронна діяльність органів безпеки здійснюється шляхом охорони й забезпечення безпеки особи, суспільства й держави. Феномен безпеки має багатоаспектний характер, обумовлений специфікою правоохоронної діяльності, яку здійснюють уповноважені суб'єкти спеціального призначення (органи безпеки) з метою встановлення, гарантування та охорони режиму непорушності суспільних відносин. На нашу думку, в Україні та державах Європейського Союзу діяльність таких органів передбачає гарантування політичної, економічної, екологічної безпеки, а також внутрішньої і зовнішньої безпеки, міжнародної безпеки. Можна погодитись, що органи безпеки виконують специфічні функції і завдання, які варто структурувати на такі різновиди:

захисного спрямування (захист державного суверенітету, конституційного ладу, захист територіальної цілісності, захист економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, захист законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб);

правоохоронного спрямування (охорона державної таємниці, попередження, виявлення, припинення і розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам держави) [12]. Таким чином, органи безпеки за функціональним призначенням мають подвійну сутність: поєднують статус правозастосовчого органу, що здійснює правозахисну та правоохоронну діяльність.

Безперечно, значну увагу в науковій літературі приділено правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ, зміст якої передбачає реалізацію, захист чи охорону прав, свобод й інтересів певних суб'єктів відповідно до правоохоронної політики держави. Їх система має багатовекторний характер, що включає в себе такі види:

- 1) за територією функціонування – загальні, місцеві, регіональні, міжнародні органи;
- 2) залежно від повноважень – центральні, регіональні органи;
- 3) за формою організації – управління, відділи, відділення, пункти, центри, навчальні та науково-дослідні установи, реабілітаційні заклади;
- 4) залежно від строку дії – постійні, тимчасові.

На ті чи інші органи внутрішніх справ, як правило, у країнах сучасної Європи – це органи поліції, вплинули відповідні соціальні фактори, особливості правових систем країн континентальної правової сім'ї (виключення становить англійська правова система). Історія становлення поліції як служби забезпечення правопорядку в країнах Європейського Союзу демонструє фактично військовий порядок організації й управління, вона завжди була невід'ємною складовою частиною механізму держави в сучасному розумінні цього терміна. Інституційно органи поліції входять до підсистеми органів державної виконавчої влади й підпорядковуються центральному органу управління – Міністерству внутрішніх справ (у Франції офіційна назва такого міністерства – Міністерство внутрішніх справ Французької Республіки, у Німеччині – Федеральне міністерство внутрішніх справ Федеративної Республіки Німеччина, у Польщі – Міністерство внутрішніх справ та адміністрації Республіки Польща) [13].

Надане поліції право застосовувати примусові силові заходи впливу з метою ефективного виконання своїх обов'язків є важливою рисою поліції як державно-владного інституту, що обумовлює особливість його статусу в системі органів виконавчої влади.

В актах національного законодавства закріплено компетенцію поліції, проходження служби в поліції, фінансування і матеріально-технічне забезпечення. Наприклад, Закон ФРН про чиновників Федеральної поліції 1976 р., Федеральний Закон Австрійської Республіки про створення та організацію Федеральної кримінальної

служби 2002 р., Поліцейський закон Королівства Нідерланди 1993 р., Закон Королівства Бельгії про діяльність поліції 1992 р., Закон Королівства Бельгії про дисциплінарний статут персоналу поліцейських служб 1999 р., Закон-декрет Португальської Республіки про статус поліцейських 2009 р., Закон Республіки Польща про поліцію 1990 р., Закон Сполученого Королівства про поліцію 1996 р., Закон Чеської Республіки про поліцію громади 1991 р., Закон Чеської Республіки про поліцію Чеської Республіки 2008 р., Закон Республіки Словенія про поліцію 1998 р.

Водночас прийнято низку важливих міжнародно-правових актів у цій сфері, які закріплюють стандарти даного виду діяльності, а саме: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Кодекс поведінки службовців органів правопорядку ООН 1979 р., Основоположні принципи застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку ООН 1990 р., Резолюція ПАРС № 690 (1979) “Про Декларацію про поліцію” 1979 р., Європейський кодекс поліцейської етики 2001 р. тощо.

Глобалізаційні й інтеграційні процеси в Європі зумовили прийняття наднаціональних правових актів, заснованих на міжнародно-правових (міждержавних) актах. Йдеться про установчі договори Європейського Союзу, акти органів Європейського Союзу. Так, у ст. 29 Розділу VI, що має назву “Положення про поліцейське та судове співробітництво у кримінальних справах”, Договору про Європейський Союз 1992 р. (зі змінами, внесеними 1997 р. Амстердамським і 2007 р. Лісабонським договорами) визначено стратегічну мету діяльності поліції держав-членів Європейського Союзу і детально закріплено основні обов’язки поліції країн-учасниць Європейського Союзу. Координацію щодо спільного використання національних поліцейських сил країн Європи за ст. 30 здійснює Європейське поліцейське відомство (Європол) [14]. Тобто поступово ця інституція набуває ознак, властивих суб’єкту правоохоронної діяльності.

На початку XXI ст. аналіз правоохоронної діяльності уже не обмежується просторовими межами однієї держави, а характеризується її міжнародними й наднаціональними вимірами. Тому й виокремлюють міжнародну правоохоронну діяльність, правоохоронну діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки [15–16], спеціальну правоохоронну діяльність, іноді правоохоронну діяльність не відрізняють від судової та правозахисної.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про своєрідні національні історичні традиції, економічні, політичні, державно-правові особливості, специфічні тенденції розвитку поліцейських

органів, виходячи з їх форми державного устрою та ін. Наприклад, Федеральні поліцейські відомства Німеччини складають з: Федерального відомства з охорони конституції (політична поліція й контррозвідка), Військової поліції бундесверу, Федерального відомства у кримінальних справах (кримінальна поліція), Служби митного розшуку Міністерства фінансів, Федеральної прикордонної охорони, залізничної і повітряної поліцію Міністерства транспорту тощо. Кожна Земля має власні поліцейські формування на чолі з Міністром внутрішніх справ, які фінансує уряд Землі й перебувають під командуванням “поліцай-президента” [17].

Для дослідження організації управління та визначення спеціалізації (лінії роботи) окремих поліцейських служб у країнах континентальної правової сім’ї іноді вживають категорію “організаційно-функціональна побудова” органів поліції. Організаційна складова побудови поліції представлена ієрархічно структурованою системою поліцейських органів і підрозділів від вищого до нижчого рівнів, що визначає порядок підпорядкування та управління підрозділами поліції в конкретній країні континентальної правової сім’ї відповідно засадам воєнізованої субординації. Функціональна складова побудови системи органів поліції розкривається шляхом визначення конкретних функцій двох основних галузевих служб поліції у Франції, Німеччині, Польщі – кримінальної поліції та адміністративної поліції. Головним завданням кримінальної поліції є протидія злочинності, у тому числі й організованій. Адміністративна поліція проводить профілактичну роботу, попереджає правопорушення, забезпечує громадський порядок і безпеку тощо [18, с. 5–13].

Вивчення досвіду правоохоронної діяльності країн Європейського Союзу має важливе значення для вітчизняної науки, успішного реформування правоохоронної системи України. Існуюча система правоохоронних органів створювалася ще за радянських часів і частково трансформувалася за останні двадцять років, залишаючись іноді недосконалою за структурою і функціональним призначенням.

З’ясування сутності природи правоохоронної діяльності як багатогранного явища свідчить про те, що в юриспруденції на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної діяльності, суб’єктів цього виду діяльності держави, а можливо, і не тільки держави. Правоохоронна діяльність виходить за межі діяльності лише правоохоронних органів, за межі органів державної влади [19, с. 42–43]. Тому пропонуємо розглядати суб’єктний склад правоохоронної діяльності в розширеному вигляді, з урахуванням інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій, громадян, яким державою делеговано певні повноваження з урахуванням відповідного розподілу між них компетенцією, формами і

засобами їх здійснення. Децентралізація влади передбачає активне залучення системи органів і посадових осіб місцевого самоврядування, у тому числі муніципальної поліції, до реалізації правоохоронної діяльності.

Безперечно, спостерігаються прогалини в національному законодавстві, проблеми законодавчої техніки та ін. Слід продовжувати не лише теоретичні, а й практично-прикладні дослідження порушеної проблематики, порівняльно-правових аспектів правоохоронної діяльності. Це підкреслює той факт, що на сучасному етапі розвитку державності та юридичної науки перед правоохоронною діяльністю постають нові виклики і завдання, що потребують цілісного комплексного системного вивчення, виходячи за межі нормативного підходу праворозуміння. Визначальними при цьому є роль людини, а не держави, концепція природного права, потреби людини, суспільства й держав.

Система правоохоронних органів є органічною складовою частиною суспільства, продуктом його діяльності, відтворенням менталітету і рівня розвитку. Запозичення позитивного досвіду організації і функціонування системи цих органів однієї держави в іншій здатне запобігти помилкам, прорахункам і негативним явищам, що особливо актуально для України. Водночас уніфікація стандартів правоохоронної діяльності також сприятиме підвищенню її ефективності, співпраці правоохоронних органів тощо. У будь-якому разі, незмінною метою і завданням для суб'єктів є зміцнення правопорядку й законності, цілісності держави, захист прав і свобод людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельник М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі : [навч. посіб.] / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2001. – 512 с.
2. Копейчиков В. В. Правознавство : [підруч.] / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm>.
3. Опришко І. В. Система правоохоронних органів України : [навч.-метод. посіб.] / І. В. Опришко, Л. А. Сидорчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 203 с.
4. Бандурка О. М. Міліція і населення: Теорія і досвід партнерства : [моногр.] / О. М. Бандурка, О. В. Джафарова. – Х., 2004. – 199 с.
5. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : [підруч.] / [О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.] ; відп. ред. В. Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.

6. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика): [навч. посіб.] / О. В. Тюріна. – К.: Скіф, 2008. – 96 с.

7. Басай В. Д. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: [підруч.]: у 3 кн. / В. Д. Басай. – Коломия: Вік, 2006. – 972 с.

8. Правоохоронна діяльність. Правоохоронні органи / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lect.com.ua>.

9. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / А. М. Кучук. – К., 2007. – 22 с.

10. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа та гуманістичний вимір: [моногр.] / В. Г. Фатхутдінов. – Х., 2008. – 197 с.

11. Бондаренко І. В. Органи внутрішніх справ в системах правоохоронних органів України, Російської Федерації та інших зарубіжних країн: теоретичні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія держави та права; історія політичних і правових вчень” / І. В. Бондаренко. – К., 2004. – 24 с.

12. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб’єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Дубінчак В. М. – К., 2010. – 424 с.

13. Передерій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім’ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія держави та права; історія політичних і правових вчень” / О. С. Передерій. – Х., 2009. – 20 с.

14. Treaty on European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurotreaties.com/maastrichttext.html>.

15. Леженіна О. І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. І. Леженіна. – Х., 2004. – 20 с.

16. Теличкін О. О. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки: організаційно-правові засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. О. Теличкін. – Х., 2004. – 40 с.

17. Григоренко І. А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Григоренко І. А. – К., 2014. – 238 с.

18. Горінецький Й. І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 "Теорія держави та права; історія політичних і правових вчень" / Й. І. Горінецький. – К., 2005. – 20 с.

19. Камінська Н. В. Пріоритети реформування правоохоронних органів у контексті євроінтеграційного курсу України / Н. В. Камінська // Актуальні проблеми реформування правоохоронних органів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28–29 берез. 2014р.). – Д., 2014. – С. 41–43.